

Turinys

Kaip dirbti su vadovėliu LAIKAS?.....	4
Įvadas.....	6

I Revoliucijų metas	8
1. Apšvietos epocha.....	10
2. Jungtinių Amerikos Valstijų susikūrimas.....	14
3. Didžioji Prancūzijos revoliucija.....	18
4. „Revoliucija ryja savo vaikus“.....	22
Skyriaus santrauka.....	26
Metodas. Schemų nagrinėjimas.....	27
Istorija iš arčiau. Iš Didžiosios Prancūzijos revoliucijos palikimo.....	28
Ar išmokai?.....	30
II ATR nuopuolis ir žlugimas	32
1. Abiejų Tautų Respublikos I padalijimas.....	34
2. Reformų metas.....	38
3. Abiejų Tautų Respublikos agonija.....	42
4. Apšvietos idėjos LDK švietime, kultūroje ir ūkyje.....	46
Skyriaus santrauka.....	50
Metodas. Darbas grupėse.....	51
Ar išmokai?.....	52
III „Napoleono epocha“	54
1. Napoleonas: generolas tampa imperatoriumi.....	56
2. Pergalės ir pralaimėjimai.....	59
3. Prancūzmetis Lietuvoje.....	62
4. Vienos kongresas.....	65
Skyriaus santrauka.....	68
Metodas. Pristatymas.....	69
Istorija iš arčiau. Didžiosios armijos katastrofa Vilniuje.....	70
Ar išmokai?.....	72

IV Carų valdžioje	74
1. Vilniaus universitetas – Lietuvos kultūros centras ...	76
2. 1830–1831 metų sukilimas.....	80
3. Tauta nepanoro išnykti.....	83
4. XIX a. Lietuvos visuomenė.....	87
5. Dvarai ir pirkios.....	90
Skyriaus santrauka.....	94
Metodas. Diskusijos organizavimas.....	95
Istorija iš arčiau. Adomas Mickevičius: laisvės šauklys.....	96
Ar išmokai?.....	98
V „Tautų pavasaris“	100
1. Bundančios tautos.....	102
2. Tautų kalėjimas.....	105
3. Plieninis kancleris suvienija Vokietiją.....	108
4. Viva Italia!.....	111
Skyriaus santrauka.....	114
Projektas. Referato rašymas.....	115
Ar išmokai?.....	116
Sąvokų rodyklė.....	118
Laiko juosta.....	119

VI Mašinos keičia pasaulį	124
1. Pramonės revoliucija.....	126
2. Kapitalistai ir darbininkai.....	130
3. Modernios politinės sistemos formavimasis XIX a.	134
4. Pasikeitęs pasaulis: mokslas, technika, žmogus.....	138
5. Kasdienis žmonių gyvenimas.....	142
6. Naujasis menas: nuo romantizmo iki modernizmo.....	146
Skyriaus santrauka.....	150
Metodas. Statistikos analizė.....	151
Istorija iš arčiau. Neskęstančiojo mitas: „Titanikas“.....	152
Ar išmokai?.....	154
VII Už Europos ribų	156
1. JAV tampa galinga valstybe.....	158
2. Pasaulio užkariavimas – imperializmas.....	161
3. Tolimosios Rytų šalys.....	165
4. Lotynų Amerika.....	169
Skyriaus santrauka.....	172
Metodas. Paminklai pasakoja apie praeitį.....	173
Istorija iš arčiau. Šiaurės Amerikos indėnai.....	174
Ar išmokai?.....	176

VIII „Atbundanti tauta“	178
1. 1863 metų sukilimas.....	180
2. Knygnešių laikai.....	184
3. Lietuvių tautinis atgimimas.....	188
4. Skilusi tauta.....	192
5. Didysis Vilniaus seimas.....	196
6. Permainos Lietuvos ūkyje.....	200
7. Vilnius: miestas ir miestiečiai.....	203
8. Mažoji Lietuva.....	207
9. Geresnio gyvenimo paieškos.....	211
Skyriaus santrauka.....	214
Metodas. Dainos – istorijos šaltinis.....	215
Istorija iš arčiau. Lietuvių liaudies kultūros lobynas.....	216
Ar išmokai?.....	218
IX Interesų kova	220
1. Pirmasis pasaulinis karas.....	222
2. Bolševikų perversmas Rusijoje.....	226
3. Kelias į komunizmą.....	230
4. Lietuva paskelbia nepriklausomybę.....	234
5. Ant Rusijos imperijos griuvėsių.....	238
Skyriaus santrauka.....	244
Projektas. Viešosios nuomonės apklausos.....	245
Istorija iš arčiau. „Atėjo Leninas visiems laikams?“.....	246
Ar išmokai?.....	248
Sąvokų rodyklė.....	250
Laiko juosta.....	251

3. Didžioji Prancūzijos revoliucija

1 Prancūzijos karalius Liudvikas XVI. XVIII a. pab. dailininko portretas.

2 Dieviškoji karaliaus valdžia

Valdovui reikia paklusti, nes taip liepia tikėjimas ir sąžinė.

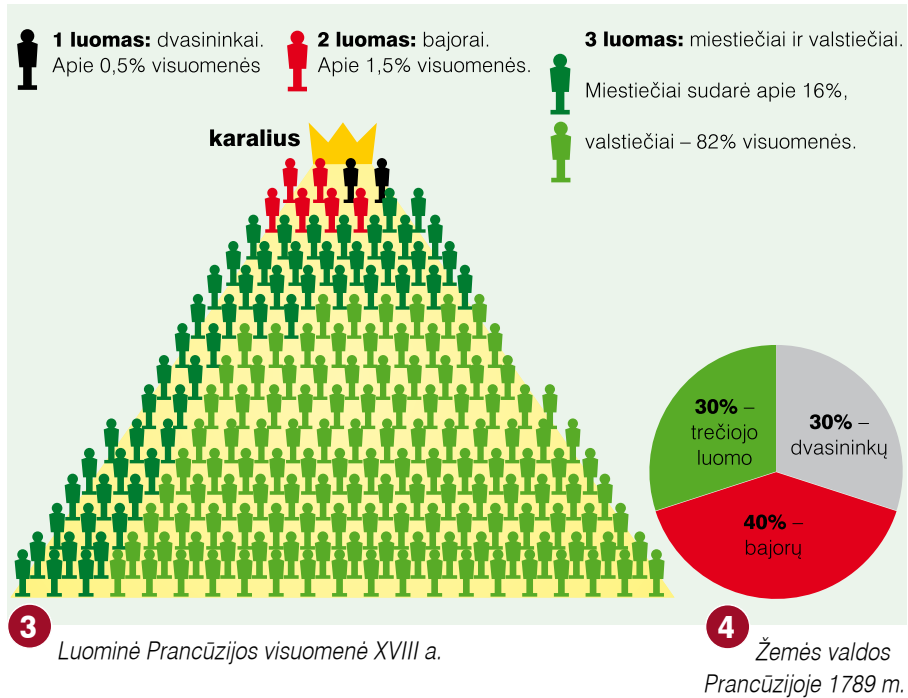
Šventasis Paulius, pasakęs, kad valdovas yra Dievo tarnas, daro tokią išvadą: „Todėl reikia jo klausyti ne tik iš baimės, bet ir dėl sąžinės“.

Štai kodėl „reikia jam tarnauti ne uoliai, kaip tarnaujame, kai norime įtikti žmonėms, bet gera valia, su baime ir pagarba širdyje, nuoširdžiai, kaip tarnaujame Jėzui Kristui“.

Štai kodėl šventasis Petras sako: „Tad būkite klusnūs kiekvienai žmonių valdžiai dėl Viešpaties: tiek karaliui, kaip vyriausiajam, tiek valdytojams, kaip jo siųstiems bausti piktarai, išaukštinti gerųjų“.

Net jei jie nevykdytų šios priedermės, reikia jų asmenyje gerbti jų pareigas ir tarnybą. „Būkite klusnūs šeimininkams, ne tik geriems bei švelniems, bet ir įnoringiems bei neteisingsiems“.

Ž. Bosijė, *Politika pagal Šventąjį Raštą. XVII a. pab.*⁹

Revoliucijos priežastys

XVIII a. Prancūzijoje klestėjo absoliutinė monarchija. Karaliaus valdžios neribojo jokie įstatymai. Valdovai švaistė didžiules lėšas karaliaus rūmams ir gausybei dvariškių išlaikyti, įtraukė šalį į alinančius karus. Karalių išlaidavimas įklampino valstybę į milžiniškas skolas. Į ministrų maldavimus mažinti išlaidas valdovai nekreipė dėmesio. Liudvikas XV net pasakė: „Mano amžiui užteks – po manęs nors ir tvanas“.

Šalies visuomenę sudarė trys luomai. Privilegijuotieji – dvasininkai ir kilmingieji bajorai – valdė daugiau nei pusę karalystės žemių, nemokėjo jokių mokesčių. Tik jie dažniausiai užimdavo svarbias valstybines pareigas. Neprivilegijuotieji – nuo bankininko ligi paskutinio skurdžiaus – priklausė **trečiajam luomui**, kuris sudarė daugiau nei 98% šalies gyventojų. Visa mokesčių našta slėgė jokių politinių teisių neturinčio šio luomo pečius. Tokia neteisybė piktino žmones. Visuomenėje populiarėjo švietėjų idėjos, skelbiančios visų piliečių laisvę ir lygybę.

Nesėkmingi karai ir dveji iš eilės nederliaus metai dar labiau padidino įtampą. Kai muose maištavo valstiečiai, miestuose kėlė riaušes alkana prastuomenė – **sankiulotai**. Karaliaus negebėjimas išvesti valstybę iš aklavietės pastūmėjo Prancūziją į krizę.

Trečiasis luomas sukyla

Karalius Liudvikas XVI manė, jog vienintelis būdas išgelbėti bankrutuojančią valstybę – apmokestinti dvasininkus ir bajorus. Naujų mokesčių įvedimas nebuvo galimas tik karaliaus valia, reikėjo ir luomų pritarimo. Todėl Liudvikas XVI sušaukė beveik 175 metus neposėdžiavusius **Generālinius luomus** (žr. 25 p. 14). Šis susirinkimas turėjo patvirtinti karaliaus sumanymą.

1789 m. į Versalį suvažiavo apie 1200 deputatų iš visų Prancūzijos vietovių. Bet po pusantro mėnesio ginčų susitarti nepavyko. Luomų atstovai, net nesvarstę finansinių reikalų, ėmė kelti valstybės santvarkos pertvarkymo klausimus. Galiausiai ar-

5 Nacionalinio susirinkimo priesaika. 1789 m. birželio 20 d. jo deputatai prisiekė neišsiskirstyti tol, kol parengs konstituciją. Ant stalo stovi susirinkimo pirmininkas. Žmonės languose ir „revoliucijos vėjas“, plaukstantis užuolaidas, simbolizuoja deputatus palaikančią šalį. 1790 m. dailininko Žako Luji Davido paveikslas.

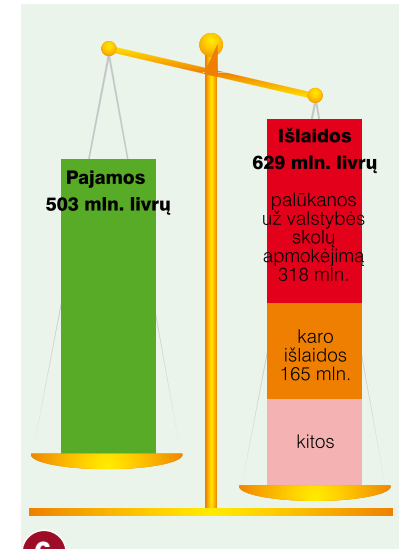
šiausi absoliutinės karaliaus valdžios priešininkai, trečiojo luomo deputatai, pasiskelbė visai tautai atstovaujančiu **Nacionāliniu susirinkimu**. Jie ir sumanymą palaikantys bajorai bei dvasininkai prisiekė neišsiskirstyti, kol bus parengta konstitucija (žr. 25 p. 14). Kareivių daliniams, pasiūstiems išvaikyti deputatų, buvo atsakyta: „Pasakykite savo viršininkui, kad mes čia esame tautos valia ir neišsiskirstysime net gąsdinami durtuvais“.

Karalius nusileido. Bajorai ir dvasininkai prisijungė prie trečiojo luomo deputatų. Nacionālinis susirinkimas pasiskelbė **Steigiamuoju** – turinčiu pakeisti valstybės santvarką.

„Tai ne maištas, tai revoliucija“

Tuo metu Paržyjuje pasklido gandai, kad karalius ir bajorija ruošia sąmokslą ir rengiasi sustabdyti reformas. Miestiečiai ėmė ginkluotis. 48 tūkst. savanorių įstojo į Steigiamojo susirinkimo įkurtos **Nacionālinės gvardijos** gretas. 1789 m. liepos 14 d. įtūžusi paryžiečių minia užėmė ir sugriovė monarcho valdžios galybę simbolizuojančią Bastilijos tvirtovę (žr. 25 p. 14). Paaiškėjo, kad liaudies jau nebaugina nei tvirtovių sienos, nei patrankos, o kareiviai nebeklauso vadų įsakymų. Prancūzijoje prasidėjo revoliucija. Kai vakare didikas karaliui pranešė žinią apie Bastilijos paėmimą, Liudvikas XVI nusistebėjo: „Bet juk tai maištas“. „Ne, Jūsų didenybe, tai revoliucija“, – atsakė didikas.

Naujiena apie įvykius Paržyjuje sklido žaibiškai. Revoliucijos jau negalėjo sustabdyti niekas: nei karalius, nei Steigiamasis susirinkimas, nei kariuomenė. Netrukus šalyje suliepsnojo „keturiasdešimt tūkstančių kitų bastilijų“. Įniršę valstiečiai degino kilmingųjų piliis, siaubė vienuolynus, miestai skelbė savivaldą. Baimindamiesi dėl gyvybės, bajorai, dvasininkai bėgo iš šalies.

6 Prancūzijos valstybės pajamos ir išlaidos 1788 m. (livras – to meto Prancūzijos piniginis vienetas).

7 Paryžiaus sankiulotas (pranc. sansculotte – be trumpų kelnių) ir sankiulotė. XVIII a. pab. piešinio fragmentas. Bajorai ir turtingieji miestiečiai nešiojo kelnes iki kelių, o varguomenės vyrai dėvėjo ilgas kelnes. Todėl miesto varguomenė vadinta sankiulotais. Per revoliuciją sankiulotai sudarė aršiausią revoliucionierių grupę.

3. Didžioji Prancūzijos revoliucija

8 „Laisvė, lygybė, brolybė“

1. Žmonės gimsta laisvi ir lygiai teisiai ir tokie išlieka. Visuomeniniai skirtumai gali būti grindžiami tik bendra nauda.
2. Visų politinių susivienijimų tikslas – saugoti prigimtines ir neatimamas žmogaus teises. Šias teises sudaro laisvė, nuosavybė, saugumas ir priešinimasis engimui.
3. Suvereniteto valdžios šaltinis yra tauta. Jokia žmonių grupė, joks asmuo negali turėti valdžios, kuri aiškiai nesuteikta tautos.
4. Laisvės esmė – galimybė daryti viską, kas nekenkia kitam. Laisvės ribas nustato įstatymas.
6. Įstatymas yra žmonių valios išraiška. Visi piliečiai turi teisę tiesiogiai ar per savo atstovus dalyvauti jų kūrime.

11. Laisvas savo minčių ir pažiūrų skleidimas yra viena svarbiausių žmogaus teisių.

14. Nuosavybė yra šventa ir neliečiama, niekas negali jos atimti, tik tai tada, kai visuomenės poreikiai, teisiškai apibrėžti, to reikalauja, su sąlyga, kad bus teisingai ir iš anksto atlyginta.

Žmogaus ir piliečio teisių deklaracija. 1789 m.⁹

9 *Žmogaus ir piliečio teisių deklaracijos viršelis. 1789 m.*

10 *Bastilijos šturmas 1789 m. liepos 14 d. To meto dailininko piešinys.*

11 *Prancūzijos revoliucijos šalininkų simbolis – trispalvė kokarda. XVIII a. pab. Trispalvė Prancūzijos vėliava atsirado 1789 m. sujungus karaliaus vėliavos baltą spalvą su Paryžiaus vėliavos mėlyna ir raudona spalvomis.*

Žmogaus ir piliečio teisių deklaracija

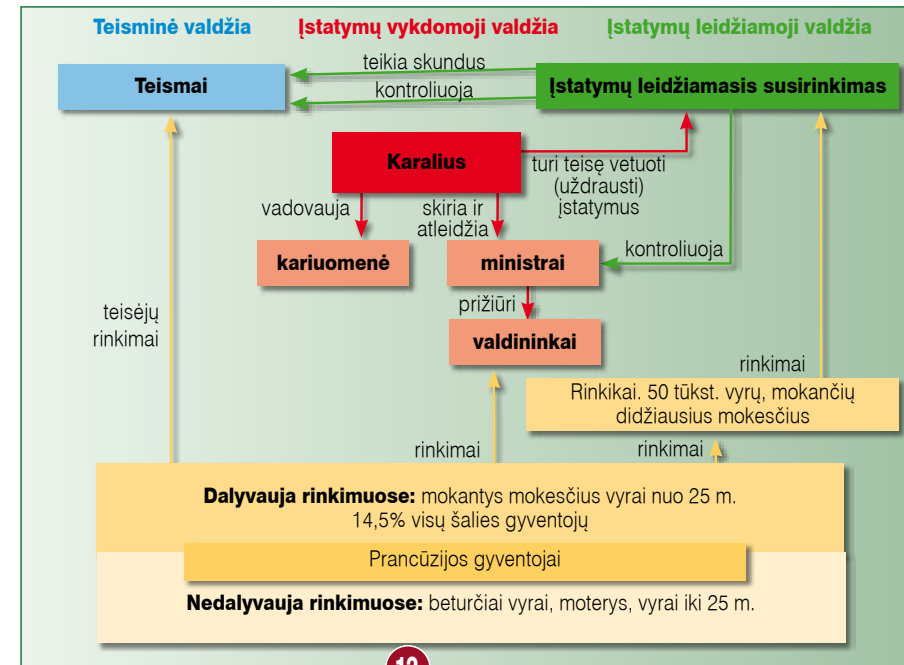
Absolutizmas Prancūzijoje žlugo. Aukščiausiaji valdžia priklausė jau ne karaliui, o Steigiamajam susirinkimui. Liudvikas XVI pripažino pasikeitimus. Visų nuostabai, iš Versalio į Parįžių jis atvažiavo užsidėjęs skrybėlę su revoliucionierių simboliu – trispalvė kokarda.

Pergalę prieš senąją santvarką vainikavo Steigiamojo susirinkimo paskelbta **Žmogaus ir piliečio teisių deklaracija** (žr. 25 p. 14). Švietėjų idėjomis grindžiama deklaracija įtvirtino žmonių lygybę ir panaikino skirstymą į luomus. Dokumentas pabrėžė, kad valdžios šaltinis yra tauta, taip pat įtvirtino įstatymo viršenybę prieš bet kokią savivalę, žmonėms suteikė žodžio, spaudos ir sąžinės laisvę. Panaikintos kūno bausmės, kankinimai. Nuosavybė paskelbė šventa ir neliečiama. Deklaracijos idėjas išreiškė žodžiai „Laisvė, lygybė, brolybė“ tapo pagrindiniu revoliucijos šūkiu.

Steigiamasis susirinkimas ėmėsi naujų pertvarkymų: panaikino luomų privilegijas, paveldimą bajorystę, grafų, kunigaikščių titulus ir privalomą gyventojų mokesčių Bažnyčiai – dešimtinę. Nusavintos bažnyčių ir vienuolynų žemės tapo tautos nuosavybe.

Konstitucinė monarchija

1791 m. Steigiamasis susirinkimas priėmė Prancūzijos konstituciją (žr. 25 p. 14). Šalis tapo **konstitucine monarchija**. Remiantis švietėjo Š. Monteskjė teorija, visos valdžios buvo atskirtos. Įstatymų leidžiamoji priklausė **Įstatymų leidžiamajam**

12 *Prancūzijos valdymas pagal 1791 m. konstituciją.*

13 *1789 m. karikatūros, vaizduojančios prancūzų valstiečių padėtį prieš revoliucijos pradžią (A) ir po revoliucijos (B).*

susirinkimui, vykdomoji – karaliui ir jo skiriamiems ministrams, teisminė – teismams. Numatyta, kad Įstatymų leidžiamoji susirinkimo rinkimuose galės dalyvauti visi 25 metų sulaukę ir mokesčius mokantys vyrai.

Prancūzijos įvykiai susilaukė atgarsio visoje Europoje. Bastilijos šturmą, Žmogaus ir piliečių teisių deklaraciją sveikino šviesiausi to meto Europos žmonės. Jie sakė, kad prasidėjo nauja era ne tik vienos šalies, bet ir viso pasaulio istorijoje. 1789 m. kilusi Prancūzijos revoliucija iki pamatų sugriovė buvusią valdžią ir pakeitė santvarką. Prancūzai įgijo tokias plačias teises, kokių neturėjo kitų šalių piliečiai.

1. Apibūdink XVIII a. Prancūzijos visuomenę (tekstas, 3, 4).
2. Pateik išvadą apie Prancūzijos valstybės finansinę būklę 1788 m. 6.
3. Įvardyk Prancūzijos revoliucijos priežastis. Kokių esminių pokyčių 1789–1791 m. įvyko valstybės valdyje, visuomenėje?
4. Palygink 2 ir 8. Kokių skirtumų išvelgi Ž. Bosiujė ir Žmogaus ir piliečio teisių deklaracijos teiginiuose?
5. Kurias švietėjų idėjas įgyvendino Žmogaus ir piliečio teisių deklaracija (tekstas, 8)? Paaiškink šūkio „Laisvė, lygybė, brolybė“ prasmę.
6. Išnagrinėk 12 (žr. Metodas, 27 p.). Nustatyk, kokią valstybės valdymo formą įtvirtino 1791 m. Prancūzijos konstitucija. Ar šią konstituciją laikytum demokratiška? Atsakymą pagrįsk.
7. Įsižiūrėk į 13. Paaiškink, kodėl taip vaizduojamas valstietis, dvasininkas ir bajoras.

Generaliniai luomai – nuo XIV a. pradž. Prancūzijos karalių šaukiamas dvasininkų, bajorų ir trečiojo luomo susirinkimas svarbiausiems valstybės reikalams svarstyti.

Įstatymų leidžiamasis susirinkimas – pagal 1791 m. konstituciją įstatymų leidžiamoji valdžia – Prancūzijos parlamento.

Kokarda – metalinis uniforminės kepurės ženklukas arba prie kepurės rišamas kaspinas.

Konstitucinė monarchija – valstybės valdymo forma: monarchas tik atstovauja šaliai, o įstatymų leidžiamoji bei vykdomoji valdžia priklauso demokratiškai išrinktam parlamentui ir jam atskaitingai vyriausybei.

Nacionalinė gvardija – iš piliečių sudaryta šauktinių kariuomenė, susirenkanti pagal pavojaus signalą.

Nacionalinis susirinkimas – 1789 m. nuo Generalinių luomų atsiskyrę trečiojo luomo atstovai ir jiems prijaunantys bajorai bei dvasininkai. Nacionalinis susirinkimas siekė parengti Prancūzijos konstituciją.

Sankiulotai – Prancūzijos miestų varguomenė.

Steigiamasis susirinkimas – vietoj Nacionalinio įkurtas susirinkimas, turintis tęsti valstybės reformas.

Trečiasis luomas – juo vadinti dvasininkų ir bajorų luomams nepriklausantys prancūzai: pirkliai, amatininkai, darbininkai, miestiečiai, valstiečiai.

Žmogaus ir piliečio teisių deklaracija – 1789 m. Steigiamojo susirinkimo priimta Deklaracija. Ji skelbė, jog visi piliečiai yra laisvi ir lygūs įstatymams.

1 Apšvietos epocha

- Siekimas pasitelkus protą ir švietimą pakeisti pasaulį tapo galingu kultūriniu sąjūdžiu – Apšvieta.
- Švietėjai piktinosi absoliutiniu karalių valdymu, luomų nelygybe, todėl ėmė skelbti visuomenės pertvarkymo idėjas.
- Apšvieta lėmė didelius pokyčius Europoje. Imta remti mokslą, augo raštingų žmonių skaičius. Šis sąjūdis parengė dirvą didžiausioms XVIII a. revoliucijoms.

2 Jungtinių Amerikos Valstijų susikūrimas

- Šiaurės Amerikos kolonistų ir Didžiosios Britanijos valdžios nesutarimai dėl mokesčių peraugo į Nepriklausomybės karą.
- Nepavykus išspręsti konflikto, kolonistai paskelbė kuriantys Jungtines Amerikos Valstijas.
- Amerikiečių pergalė kare kartu buvo ir revoliucija, panaikinusi karaliaus valdžią. Jos įtvirtinta demokratinė santvarka paskatino europiečius vaduotis iš monarchų priespaudos.

3 Didžioji Prancūzijos revoliucija

- Absoliutinis karalių valdymas įstūmė Prancūziją į krizę.
- 1789 m. liepos 14 d. paryžiečių miniai užėmus Bastilijos tvirtovę, šalyje kilo revoliucija.
- Prancūzijos revoliucija panaikino absoliutinę karaliaus valdžią ir luominę visuomenės santvarką. Prancūzai įgijo tokias plačias teises, kokių neturėjo kitų šalių piliečiai.

4 „Revoliucija ryja savo vaikus“

- Permainos Prancūzijoje sukėlė Europos monarchų pasipiktinimą. Tarp valdovų ir revoliucijos apimtos šalies kilo karas.
- Jakobinams užgrobus valdžią, Prancūzijoje įsiviešpatavo teroras ir smurtas.
- Prancūzijos revoliucijos iškeltos laisvės, lygybės, brolybės idėjos pasklido po visą Europą ir paskatino didelius pokyčius daugelyje šalių.

Sudėtingiems istoriniams procesams, valstybių valdymo sistemoms paaiškinti mokslinėse knygose ir vadovėliuose naudojamos schemas. Jos papildomos piešiniais, paveikslais, simboliais, aprašymais. Svarbu žinoti, jog schemas nėra istorijos šaltinis. Nagrinėjant jas, reikia išmokti pasirinkti svarbiausią informaciją, patikrinti, ar ji atitinka tikrovę.

Darbo veiksmai

Pirmas: schemas paskirtis.

Atkreipk dėmesį į schemas pavadinimą. Išsiaiškink, kokie įvykiai, procesai, tarpusavio ryšiai vaizduojami. Tai padės atsakyti į klausimą, kam skirta schema.

Antras: elementų analizė.

Kokios sąvokos minimos schemoje? Kurios iš jų paryškintos, o kurios – ne? Kokie simboliai (spalvos, rodyklės, skaičiai, figūros ir kt.) naudojami? Pagalvok, ką jos galėtų reikšti, kokia jų paskirtis? Kurios sąvokos tau nežinomos?

Trečias: struktūros nagrinėjimas.

Išsiaiškink, kuria kryptimi reikėtų pradėti nagrinėti schemą: nuo centro, iš kairės į dešinę, iš dešinės į kairę, iš viršaus į apačią ir t. t. Išmėgink visas kryptis. Kurį iš jų pasirinkus būtų logiška įvykių, procesų seka? Jei, mėginant įvairius variantus, schemas prasmė nesikeičia, pasirinkti atskirą nagrinėjimo kryptį nebūtina.

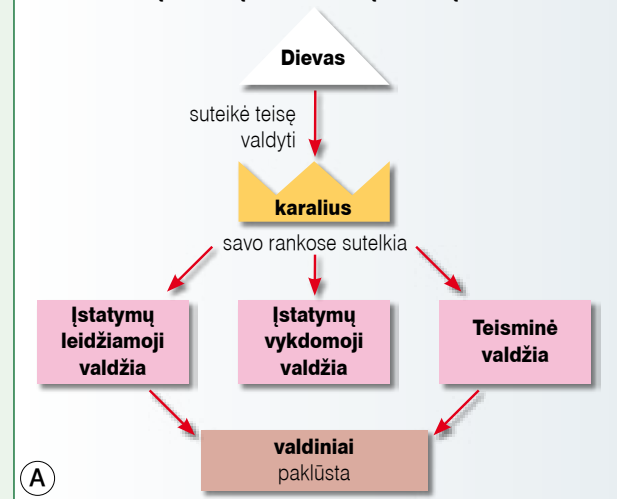
Ketvirtas: schemas turinys.

Kokia informacija pateikta schemoje? Ar yra nuorodų rasti papildomos informacijos? Ar suprantamas atskirų elementų išdėstymas, jų tarpusavio sąsajos? Kokias išvadas galima suformuluoti išnagrinėjus schemą?

Penktas: įvertinimas.

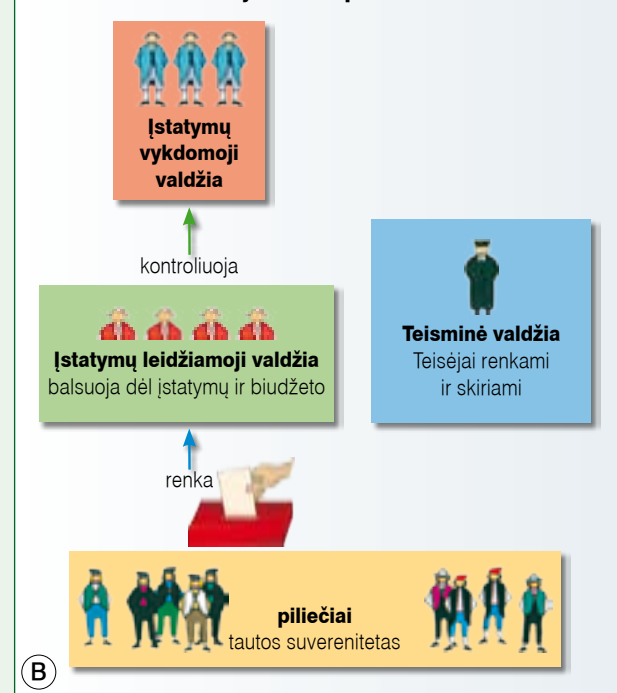
Paieškok kitų šaltinių schemoje pateiktai informacijai patikrinti. Ką nauja sužinojai iš schemas? Kokios informacijos trūko? Kaip siūlytum papildyti ar supaprastinti schemą?

Prieš revoliuciją: absoliutizmas. Neribotą valdžią karaliui esą suteikęs Dievas.

(A)

Po revoliucijos: tautos suverenitetas. Aukščiausioji valdžia priklauso tautai.

(B)

- Aukščiausioji valdžia Prancūzijoje prieš revoliuciją (A) ir po jos (B).

?

1. Palygink aukščiausiąją Prancūzijos valdžią prieš revoliuciją (A) ir po jos (B). Kokių pokyčių įvyko?
2. Kurias švietėjų skelbtas idėjas įžvelgi schemoje (B)?
3. Kam aukščiausioji valdžia priklauso dabartinėje Lietuvoje?

„Napoleono epocha“

Nuo Portugalijos krantų iki Rusijos platybių žemę drebino žygiuojančios prancūzų armijų kolonos. Nauji karai, naujos aukos – žuvusieji dėl Prancūzijos ir jos imperatoriaus šlovės. Už jį, galbūt tik tam, kad pastebėtų, kariai aukojo gyvybes, rodė narsumo stebuklus, tūkstančiai žuvo. Galų gale beveik visa Europa atsidūrė savo „dievaičio“ Napoleono Bonaparto rankose.

Korsikiečio Napoleono Bonaparto karjera stulbinanti: genialus, su Aleksandru Makedoniečiu ir Cezariu lyginamas karvedys, įžvalgus politikas. Napoleonas pradžioje iš tikrųjų troško įgyvendinti Prancūzijos revoliucijos idėjas – suteikti tautoms laisvę ir teisingumą. Tačiau užsidėjęs imperatoriaus karūną nusprendžia jas užkariauti ginklu. Viskas baigiasi tuo, kad Europa ima vieningai priešintis Napoleonui. Žmogus, nuo kurio priklausė milijonų europiečių likimas, paskutines gyvenimo dienas praleidžia ištremtas į atokią Šv. Elenos salą. Pasirodo, Europą suvienyti įmanoma tik laisva tautų ir valstybių valia. Napoleono Bonaparto karų negalima vertinti vienareikšmiškai. Pirmiausia jie atsiėjo daugybę gyvybių, suluošintų likimų ir kraujo. Kita vertus, per Napoleono žygius plito Didžiosios Prancūzijos revoliucijos idėjos. Šūkį apie žmonių laisvę, lygbę ir brolybę sužinojo ir kitos Europos tautos. Napoleono legenda gyva ir šiais laikais. Vieniems europiečiams jis yra didvyris ir išvauduotojas, kitiems – nieko nepaisantis diktatorius ir žiaurus grobikas.

1 Napoleono imperijos simbolis – erelis. XIX a. pradž. Prancūzijos armijos vėliavos papuošimo fragmentas. Senovės Romos imperijos pavyzdžiu kiekvieno Napoleono kariuomenės pulko vėliavą puošė paaukuota ar bronzinė erelio figūra.

2 Prancūzijos imperatorius Napoleonas I. XIX a. pradž. dailininko portretas.

3 Napoleono karo žygiai ir užkariavimai 1798–1815 m.

4 „Niekšas, turintis pikty kėslų“. 1814 m. vokiečių karikatūra.

5 Napoleono ir kitas prancūzų karines pergalės įamžinanti Triumfo arka Paryžiuje. XIX a. I pusė. Didžiausia Europoje – 51 m aukščio – Triumfo arka pradėta statyti po Austerlico mūšio.

Lietuvių liaudies kultūros lobynas

1 Lietuvos etnografiniai regionai XIX a. pab. – XX a. pradžioje. Dalis Mažosios Lietuvos gyventojų suvokietėjo, Rytų Lietuvos – suslavėjo.

A Protėvių paveldas

Šimtmečius prie Baltijos jūros gyvena darbštūs ir kūrybingi lietuviai, išsaugoję senąją protėvių kalbą, dainas, pasakas, papročius ir savitą tautodailę. Iš protėvių paveldėta kūrybinį palikimą saugojo ir puoselėjo iš-tisos kartos. Etninis paveldas yra neišsenkantis šaltinis tautos kultūrai plėtoti, tautiniam sąmoningumui ugdyti ir palaikyti. Nevienodos istorinės aplinkybės lėmė, kad per šimtmečius dabartinėje Lietuvos teritorijoje susiformavo penki saviti regionai – etnografinės sritys: Žemaitija, Aukštaitija, Dzūkija, Suvalkija ir Mažoji Lietuva. Jos skiriasi vietos gyventojų šnekos ypatybėmis – tarmėmis, vyraujančiomis šventėmis, papročiais, gyvenamųjų namų statybos, aprangos, gaminamų patiekalų ypatumais ir net žmonių būdo bruožais.

1. Paaiškink, kas yra etnografinis regionas.
2. Kuo skiriasi Lietuvos etnografiniai regionai?
3. Nustatyk, kuriam etnografiniam regionui priklauso tavo gyvenamoji vietovė 1.

2 Drabužių pasiuvimas, audimo būdas, raštų ir spalvų deriniai skiriasi, tačiau pagrindinės tautinio kostiumo dalys visuose regionuose tos pačios. Moterų kostiumą sudaro galvos apdangalas, marškiniai, liemenė, sijonas, prijuostė, juosta ir apavas, vyrų – marškiniai, kelnės, liemenė, sermėga. Lietuvių tautiniai kostiumai: 1 – žemaičių, 2 – aukštaičių, 3 – dzūkų, 4 – suvalkiečių, 5 – Mažosios Lietuvos lietuvininkų. Piešinių autorė – dailininkė Rūta Lelytė.

B Lietuvių tautiniai drabužiai

Kiekvienas Lietuvos etnografinis regionas skiriasi savita apranga – tautiniu kostiumu. Drabužių audiniuose, puošyboje atsiskleidžia lietuvių moterų kūrybiniai gebėjimai. Verpti ir austi mergaitės pradėdavo dar paauglystėje ir į kraičio skrynias krovė drobiu, raštuotų audinių rietimus, juostų kamuolius. Per vestuves nuotaka dovanojo jaunikiui giminėms ir svečiams marškinius, rankšluosčius, skaras, juostas. Iš drabužių, audeklų plonumo, raštų margumo vyro giminė sprendė apie jaunamartės darbštumą, skonį.

Gražiausiais drabužiais valstiečiai puošėsi per iškilmingas šventes. Juos tausojo ir perduodavo iš kartos į kartą.

XIX a. pab. tautinis kostiumas tapo svarbia tautinės savimovės išraiška. Norėdami pabrėžti lietuviškumą, lietuviškų vakarų dalyviai vilkėjo drabužiais iš mamų ir močiucių skrynių. Tautiniais darbužiais žmonės puošėsi per vestuves, kitas svarbias šventes.

4. Apibūdink lietuvių tautinio kostiumo savitumus 2.
5. Kodėl XIX a. lietuviškų vakarų dalyviai puošėsi tautiniais kostiumais?
6. Kokiomis progomis šiais laikais jie dėvimi?

3 Liaudies buities muziejaus Rumšiškėse panorama.

D Lietuvos liaudies buities muziejus

Rumšiškėse (Kaišiadorių raj.) 1966 m. įkurtas didžiausias Lietuvoje etnografinis muziejus po atviru dangumi. Į etnografinius regionus suskirstytame plote stovi per šimtą įvairių trobesių. Autentiški sodybų pastatai atgabenti iš pačių įvairiausių Lietuvos vietovių. Muziejuje atskleidžiama valstiečių buities ir kultūros įvairovė, išryškunami vietos architektūros savitumai.

Interneto puslapis:

http://www.muzejai.lt/Kaiiadorys/buities_muzejus.htm

C Tarmių skirtumai

Kiekvienam etnografiniam regionui būdinga savita tarmė. Ją rodo skirtingai tariama ta pati patarlė „Verkia duonelė tinginio valgoma“.

Žemaitija: Verk dounelė tingėnė įjedama; Verk dūnelė tingėnė įjedama

Aukštaitija: Verkia danela tinginio valgama

Suvalkija: Verkia duonelė tinginio valgoma

Dzūkija: Verkia duonelė cinginio valgoma

4 Kopylstulpis senoje kaimo sodyboje.

5 Rūpintojėlis. XIX a. vid. Tradicinėje lietuvių skulptūroje dažniausiai vaizduojami Kristaus gyvenimo siužetai. Itin pamėgtas iš viduramžių dailės atėjęs sėdinčio, ranka galvą parėmusio Kristaus atvaizdas vadintas mažybiniu Rūpintojėlio vardu.

6 Drožinėta XIX a. pab. verpstė. Dirbinių ornamentuose išliko nemažai pagoniškujų simbolių, kurie prarado prasmę ir virto puošybos elementais.

E Lietuvių tautodailė

Kūrybingi ir darbštūs lietuviai sukūrė unikalų ir neįkainojamą tautodailės lobyną. Tai – medžio drožyba, keramika, kalvystė, pynimas iš vytelių. Greta praktinės paskirties meninės kūrybos itin suklestėjo religinė liaudies dailė. Kaimų sodybas, pakeles, kapines, paežeres puošė savamoksių liaudies meistrų sukurti mediniai kopylstulpiai, kryžiai, šventųjų skulptūros. Mat žmonės tikėjo, kad jie apsaugo nuo blogio, nelaimių: šv. Jonas Nepomukas – nuo skendimo, šv. Florijonas – nuo gaisrų, šv. Izidorius globoja žemdirbius. XIX a. kunigas A. Jucevičius rašė, jog Žemaitijoje kryžių tiek daug, kad vieną nuo kito skiria vos kelios dešimtys metrų. Dėl šios kraštovaizdžio ypatybės Lietuva pavadinta Kryžių šalimi.

Daugumos liaudies menininkų vardai, kaip ir jų kūriniai, pražuvo laiko tėkmėje. Išlikę dabar sukaupti muziejuose. Gilias tradicijas turinti kryždirbystė 2001 m. įtraukta į UNESCO žmonijos paveldo šedevrų sąrašą.

7. Padiskutuokite, dėl ko Lietuva vadinta Kryžių šalimi E.
8. Surenkite ekskursiją į pasirinktą Lietuvos etnografinį muziejų.

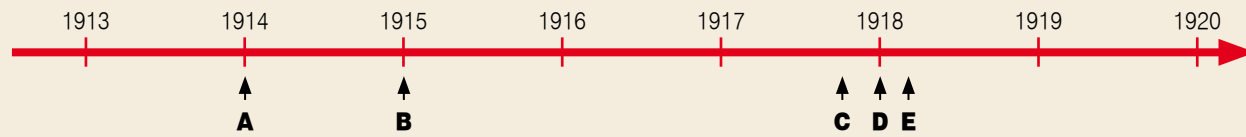
7 Tautinės juostos. Lietuviai nuo seno garsėja spalvingomis austomis, pintomis ar vytomis juostomis. Jomis drabužius susijuosdavo ir moterys, ir vyrai. Gražiausiomis moterys puošdavo galvas. Juostos būdingos visiems Lietuvos regionams, tačiau kiekviename margintos skirtingais raštais ir spalvomis.

Ar išmokai?

A Kuri raidė laiko juostoje atitinka?

1. Pirmojo pasaulinio karo pradžia.
2. Paskelbiama Lietuvos nepriklausomybė.

3. Bolševikų perversmas Rusijoje.
4. Armėnų genocido Turkijoje pradžia.
5. Pirmojo pasaulinio karo pabaiga.

B Paašškink sąvokas:

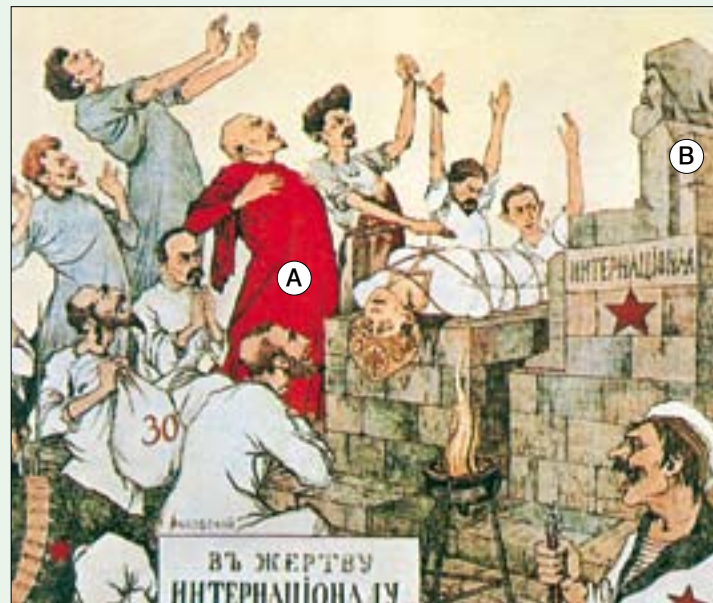
profesionalas revoliucionierius	Oberostas	buožė	propaganda
mobilizacija	„liaudies priešas“	bolševikai	sovietai
ČK	agresija	karinis komunizmas	nacionalizacija
Lietuvos Taryba	dezertyras	Antantė	genocidas

C Atsakyk į klausimus:

1. Koks įvykis tapo pretekstu Europos valstybėms pradėti Pirmąjį pasaulinį karą?
2. Įvardyk karinę sąjungą, laimėjusią Pirmąjį pasaulinį karą.
3. Dėl ko 1917 m. vasarį Rusijoje kilo revoliucija?
4. Kas buvo bolševikų vadas ir įkvėpėjas?
5. Kokiomis priemonėmis bolševikai Rusijoje kūrė socializmą ir komunizmą?
6. Kam komunistams reikėjo su Vokietija sudaryti Brest Litovsko taiką?
7. Nurodyk valstybę, kuri didžiąją dalį Pirmojo pasaulinio karo valdė Lietuvą.
8. Ką skelbė 1918 m. vasario 16 d. Lietuvos Nepriklausomybės aktas?
9. Kurios Rusijos imperijos vakaruose gyvenančios tautos 1917–1918 m. pajėgė iškovoti nepriklausomybę, kurios – ne.

D Išnagrinėk iliustraciją:

- „Bolševikai Internacionalui aukoja Rusiją“. 1918 m. plakatas.
1. Kuri istorinė asmenybė (A) vaizduojama iliustracijoje?
 2. Nustatyk, kokiam „dievui“ (B) (taip pat istorinei asmenybei) aukojama Rusija.
 3. Paašškink, kodėl taip pavadintas plakatas. Ką norėta juo pasakyti?

E Atpažink ir paašškink, kas vaizduojama paveikslėliuose:

A

B

C

D

E

F

G

H

I

J

G Išnagrinėk rašytinį šaltinį:

Metas sunaikinti buržuaziją

Darbo žmonės, atėjo laikas sunaikinti buržuaziją, kitaip ji sunaikins jus. Iš miestų turi būti negailestingai išvalyti visi buržuaziniai puvėsiai. Visa ta tonija bus išstremta, o tie, kurie kelia grėsmę revoliucijos reikalui, bus išnaikinti. Darbininkų klasės himnas bus keršto ir neapykantos giesmė!

1918 m. rugpjūčio pab. F. Dzeržinskio kreipimasis laikraštyje „Pravda“.⁶²

1. Kuriai organizacijai vadovavo F. Dzeržinskis? Kuo ji išgarsėjo?
2. Kodėl šaltinyje raginama sunaikinti buržuaziją? Kieno mokymu buvo grindžiamas toks teroras?

F Kuri raidė žemėlapyje atitinka šiuos objektus:

1. Verderno mūšis.
2. Tanenbergo mūšis.

3. Marnos mūšis.
4. Jutlandijos mūšis.
5. Armėnija.
6. Brest Litovskas.

7. Vokietijos ir Rusijos fronto linija po Brest Litovsko taikos.
8. Vokietijos ir Rusijos fronto linija 1916–1917 m.

